[illegible] વિદ્વાન મસ્તકશાસ્ત્રી.

પ્રો. એસ. ફાઉલર

ઉદાર કંજુશ

અસાધારણ જગતી સ્ત્રી. મીસ ફ્લોરેન્સ નાઈટીંગેલ.

મસ્તક શાસ્ત્રનાં મૂળ તત્વો.

પ્રબળ વક્તૃત્વશક્તિ.

એનીબીસેન્ટ

ચિત્રો કોષ્ટકો દ્વારા અને મસ્તક
તપાસવાના રજીસ્ટર સાથે.

લેખક અને પ્રકાશક

નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યા

સન ૧૯૧૮ મુ.—નાંદોદ.

કિંમત રૂા. ૦—૨—૦

ફક્ત બે આના.

રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ.

મસ્તકશાસ્ત્ર અને મસ્તકપરીક્ષા.

(બાળકોનું નિયમન અને કેળવણી તથા યુવકોનાં લગ્ન અને ધંધાની પસંદગી).

છપાવી પ્રસીધ કરનાર,

નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડયા.

નાંદોદ.

શા. ખુબચંદ અમીચંદના ધી સુરત **'જૈન'** એનજીન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં **પ્રભુશંકર નરભેરામ વ્યાસે** છાપ્યું.

ખપાટીઆ ચકલા-સુરત.

પ્રસ્તાવના.

આજે પ્રગતિનો જમાનો છે. જ્યાં સાંભળીએ ત્યાં પ્રગતિનો પ્રતિઘોષ થયા કરે છે. એજ પ્રગતિનો પ્રવાહ હિંદુસ્તાન પ્રતિ પુનઃ આવતો દુરથી નજરે પડે છે. વિજ્ઞાન વગર કોઇ પણ પ્રજાની પરિપૂર્ણ ઉન્નતિ શક્ય નથી. એની પ્રતિતિ ઇતિહાસ આપે છે.

આત્મા એજ પરમાત્મા છે, પરમાત્માની અપરિમિત શક્તિઓ આત્મા પોતાના પ્રયત્નથી મેળવી શકે છે. એ બધા વિધવિધ શક્તિઓનો ભંડાર મનુષ્યનું મગજ છે. કઇ કઇ શક્તિઓ, લાગણીઓ, ક્યા ક્યા સ્થાનમાં, કેટલા કેટલા પ્રમાણમાં છે અને તે ક્યા ક્યા કાર્યો ક્યા ક્યા નિયમ વડે કેટલા બળથી કરી શકે છે, એ બધું દર્શાવી શકાય અને તેનો ચોક્કસ નિયમ અને માપ બનાવી શકાય એમ છે. એવી ઉપયોગી વિદ્યા સંબંધી ઘણી સસ્તી કીમતે અને સરળ રીતે જ્ઞાન આપવા માટે આ પૃષ્ટો તૈયાર કર્યા છે વિસ્તારથી સમજવા માટે મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલું 'મસ્તકશાસ્ત્ર' નામનું પુસ્તક જોઈ લેવું.

તે પુસ્તકથી મનુષ્ય પોતાની શક્તિનું માપ લેઈ શકે એમ છે અને તેમ થતાં તેને વધારવા કે ઘટાડવા શક્તિમાન થઇ શકે છે, એટલુંજ નહિ પણ પોતાના સ્વભાવ લાગણીઓ ટેવ વગેરેનું નિયમન કરવા પ્રયાસ કરે તો તેને તે સહજ થઇ પડે છે.

મસ્તકશાસ્ત્રના મૂળ તત્વો. PHRENOLOGY.

" બુદ્ધિવાન્ ગવરનરના હાથમાં મસ્તકશાસ્ત્ર સુધારા માટે અનહદ શક્તિવાળું એનજીન થઈ પડશે, જેથી માનવસંસ્થાઓ પૂર્ણ કરી શકાશે અને સાર્વજનિક ભલું, સુખ, શાંતિ, સુલેહ અને નિયમ ફેલાશે. (જ્યોર્જ એસ. મેકેન્ઝીનો કોલોનીઅલ સેક્રેટરી સાથેનો પત્રવ્યવહાર.)

I look upon Phrenology as the guide to Philosophy and the handmaid of Christianity. Whosoever disseminates true Phrenology is a public benefactor. *Horace Mann.*

મસ્તક શાસ્ત્ર અને મુખલક્ષણ શાસ્ત્ર એ બુદ્ધિનું શાસ્ત્ર છે, જ્યારે આપણે કોઇ પણ વિષય સંબંધી કેટલાક સૂત્રો શીખી તથા બીનાઓનું અવલોકન કરી પછીથી તેનું પૃથક્કરણ કરી વર્ગ પાડીએ ત્યારે તે વિષયનું શાસ્ત્ર તૈયાર કર્યું એમ કહી શકાય. આવીજ રીતે આપણને ખગોળવિદ્યા, ભૂસ્તર શાસ્ત્ર, શારીર વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર વિગેરે પ્રાપ્ત થયાં છે, જેમ પદાર્થ વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર પદાર્થ સબંધી અને ગણિતશાસ્ત્ર આંકડાઓ સંબંધીનું વર્ગીકરણ થયેલું જ્ઞાન છે, તેમ મસ્તકશાસ્ત્ર અને મુખલક્ષણશાસ્ત્ર બુદ્ધિમાન અવલોકન કારોએ બુદ્ધિ સંબંધી જે જે જ્ઞાન ભેગુ કરેલું છે તેનું વ્યવહારમાં ઉપયોગમાં આવે તેવી રીતે વર્ગીકરણ કરી નિયમો ઉપજાવી કાઢી તૈયાર કરેલું શાસ્ત્ર છે.

આ વિદ્યાના મૂળ શોધકો માટે તથા આ વિદ્યા સંબંધી વિદ્વાનો અને ડાકટરોના શા અભિપ્રાય છે તથા તેના સમર્થનમાં

દાખલા દલીલો આપવાનું આવા નાના પુસ્તકમાં બની શકે એમ ન હોવાથી તે અમે મસ્તકશાસ્ત્રમાં આપીશું. અત્રે તો ફક્ત તેના મૂળ તત્વો તથા કંઇક સમજુતી સરળતા માટે આપવી ઉચિત છે.

મન પોતાનું સઘળું કાર્ય ફક્ત મગજદ્વારાજ કરે છે એ સિદ્ધ થયેલું છે. અને આ મગજ ઉપર ખોપરીનું ઢાંકણુ બરોબર રીતે બંધબેસતું મુકવામાં આવ્યું છે, આથી મનુષ્યના માથાની ખોપરીનું નિરીક્ષણ કરવાથી તેમાં રહેલા ગુણો, કળાઓ, લાગણીઓ અને શક્તિઓ વગેરેનું માપ જણાય છે. એટલુજ નહિ પણ તે પ્રત્યેકને ખીલવી તેમાં રહેલી ખામીઓને સુધારી તેમાં (કેટલેક અંશે) સુધારો વધારો કરી શકાય એમ છે. મન જેવા વિચાર સેવે છે, તેવાજ મગજ દ્વારા પોષાઇ બહારની કૃતમાં આવે છે.

જેમ સા, રી, ગ, મ, ના સપ્ત સુરના સંયોગથી આખું ગાયન શાસ્ત્ર બન્યું છે, જેમ સ્વર અને વ્યંજનના જોડાણુથી સાહિત્ય તૈયાર થયું છે, તેમ મનની ૪૩ શક્તિઓના જોડાણથી ભિન્ન ભિન્ન માણસોની જુદી જુદી બુદ્ધિ, લાગણીઓ અને ચારિત્રો નજરે પડે છે. મગજ એક વાજીંત્ર છે, મન તેનો વગાડનાર છે. જેમ વાજીંત્રની એકાદ કળ કે તાર બગડતાં તેથી તે સ્વર બરાબર વાગી શકતો નથી પણ બાકીના સ્વરો બરોબર વાગે છે અને પોતાનું કાર્ય બજાવે છે, તેમજ મનની એકાદ મનોવૃત્તિ બગડી જાય તોપણ તેથી મનુષ્યનું આખું મગજ નિરૂપયોગી થઇ જતું નથી, પણ માત્ર જે મનોવૃત્તિ બગડી હોય તેટલાજ પુરતું તે નિરૂપયોગી રહે છે.

એક મનોવૃત્તિ જેટલા અંશમાં બગડેલી હોય છે, તેટલાજ અંશમાં તેની વિક્રિયા રૂપ ગાંડપણુ માલમ પડે છે. આવી રીતે કોઇ બગડેલી મનોવૃત્તિને સુધારી તેમજ તેને વધુ પ્રમાણુમાં ખીલવી અમર તો કાબુમાં આણી શકાય એમ છે.

આ કોઠાની મમજુતી પૃ ૮માં આપવામાં આવી છે તથા આ કોઠામા જે નંબર આપવામાં આવેલા છે તે મસ્તક શાસ્ત્રના પૃષ્ટના નંબર છે કે જેમાં તે વિષયનું વર્ણન કરેલું છે. આ નંબરની નીચે તે તે શકિતઓના વિભાગોનાં નામો આપવામાં આવ્યાં છે.

માનસ શકિત	૭પ્રપુર્ણ Excess	૬ પુર્ણ Powerful	૪સાધારણ Common	૨ ન્યુન Small	ખી. નિ. C. R.
ક્રમાસ Organic quality	૩૨	૩૨	૩૩	૩૨	૩૨
તંદુરસ્તી Health	૩૩	૩૩	૩૨	૩૩	૩૩
જીવનપ્રકૃતિ Vital Temperament	૩૪	૩૪	૩૪	૩૪	૩૨
શ્વસન શકિત	૩૪	૩૫	૩૫	૩૫	૩૫
રૂધિરાભિસરણ	૩૫	૩૫	૩૫	૩૬	૩૬
પાચન શકિત	૩૬	૩૬	૩૬	૩૬	૩૬
પ્રવર્તક પ્રકૃતિ Motive Temperamen	૩૭	૩૭	૩૭	૩૮	૩૮
માનસ પ્રકૃત્તિ	૩૮	૩૮	૩૯	૩૯	૩૯
Mental Temperament					
ચપળતા	૩૯	૩૯	૪૦	૪૦	૪૦
(ઉશ્કેરાટ)	૪૦	૪૧	૪૧	૪૧	૪૧

સુચના—છેલ્લા કોલમમાં ખી. અને નિ. નો અર્થ ખીલવવું Cultivate તથા Restrain નિગ્રહ થાય છે.

કોઇ અંક ઉપર ⌒ આવી નીશાની બતાવી હોય તો જાણવું કે આ શક્તિને કેળવણીથી તથા તેનો સતત ઉપયોગ કરી ખીલવવાની ખાસ જરૂર છે. અને જો ⌣ આવી નીશાની હોય તો જાણવું કે તે શક્તિ ઘણીજ પ્રબળ છે અને તેનો ઉપયોગ ઓછો કરી પ્રમાણસર નિયમિત કરવાની જરૂર છે.

માનસ શકિતઓ	૭ અપુર્ણ Excess	૬ પુર્ણ Power ful	૪ સાધારણ Common	૨ -ન્યુન Small	ખી. નિ. C. R.
મસ્તકનું કદ ઈંચ	૪૧	૪૨	૪૨	૪૨	૪૨
૧ જીવનેચ્છા Vitativeness	૫૩	૫૩	૫૩	૫૪	૫૪
૨ આહારેચ્છા Alimentiveness	૫૪	૫૪	૫૪	૫૫	૫૫
	ક્ષુધા (desire for solid). સ્વાદ (Taste)				
૩ પિપાસા	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫
૪ વિતૈષણા Acquisitiveness	૫૬	૫૬	૫૬	૫૬	૫૬
	પેદાકરવાની શકિત(Acquiring)કરકસર Savingલોભ				
૫ નિગ્રહ વૃતિ Secretiveness	૫૭	૫૮	૫૮	૫૮	૫૮
	સંયમ (control)યુકિત પ્રયુકિત (Policy)વાત ફેરવવી				
૬ વિનાશકવૃતિ Aggresiveness	૫૯	૫૯	૫૯	૫૯	૫૯
	ઉદ્યોગ અને ઉત્સાહ(Executive force) સંહારેચ્છા				
૭ શૌર્યબળ Combative-ness	૬૧	૬૧	૬૧	૬૧	૬૧
	ઝનુંન, હુમલો (attack)બચાવ,(defence)નૈતિકહિમ્મત				
૮ કામવૃત્તિ Amativeness	૪૪	૪૪	૪૪	૪૪	૪૪
	પ્રજનન ભાવ (Reproductive love) પ્યાર love				
૯ દામ્પત્યધર્મ Conjngality	૪૬	૪૬	૪૭	૪૭	૪૭
	વિવાહની ઇચ્છા. ઐકાન્તિક સ્નેહ Constancy.				
૧૦ વાત્સલ્ય ધર્મ Parentallove	૪૮	૪[illegible]	૪૮	૪૮	૪૮
	[૧] પશુપાલન. (૨) બાળકોનો પ્રેમ (૩) સ્વ. સંતાન પ્રેમ				
૧૧ મિત્રતા Friendship	૪૯	૪૯	૪૯	૫૦	૫૦
	(૧) મિલનસારપણું (૨) કુટુંમ્બીક સ્નેહ (૩) સહવાસ				
૧૨ સ્વસ્થાન પ્રીતિ Inhabitiveness	૫૦	૫૦	૫૦	૫૧	૫૧
	(૧) સ્વદેશાભિમાન (Patriotism) ગૃહનિવાસેચ્છા				
૧૩ એકાગ્રતા continuity	૫૧	૫૨	૫૨	૫૨	૫૨
	(૧) એક ચિત્તે મંડવાની શકિત, વિચાર પરંપરા				
૧૪ સાવધતા cautiousness	૬૨	૬૨	૬૨	૬૩	૬૩
	(૧)ડહાપણPrudence(૨)સભાળSolicitude(૩)બીક				
૧૫ કિર્તિ લોભ Approbativeness	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪
	ચારિત્રCharacter ભપકાનોશોખ(Shqw)મશાભિલાષ				

માનસ શકિતઓ	૭અપુર્ણું Exeess	૬ પુર્ણ Power ful	૪સા ૧રણુ Common	૨ ન્યુન Small	પી. નિ. C. R.
૧૬ સ્વમાન Self esteem	૬૫	૬૫	૬૫	૬૬	૬૬
	(૧) સ્વતંત્રતા (૨) અહંભાવ Selflove (૩) પ્રતિષ્ઠા				
૧૭ દઢતા firmness	૬૭	૬૭	૬૭	૬૭	૬૭
	મનોબળ will Power સ્થિરતા Stability ખંત				
૧૮ ભકિત ભાવ Veneration	૬૮	૬૮	૬૮	૬૮	૬૯
	જુના વિચાર ((antiqnity) ભકિત Worship માન				
૧૯ અધ્યાત્મ વૃત્તિ Spirituality	૬૯	૭૦	૭૦	૭૦	૭૦
	આશ્ચર્ય (Wonder) વિશ્વાસ trust શ્રદ્ધા faith				
૨૦ આશા Hope	૭૧	૭૧	૭૧	૭૧	૭૨
	સાહસ સટ્ટો, વર્તમાન આશા, ભવિષ્યની આશા				
૨૧ આત્મનિષ્ઠા	૭૨	૭૩	૭૩	૭૩	૭૩
	સાધુતા, સત્યપ્રિયત્વ, ન્યાયનિષ્ઠા, justice				
પરોપકાર વૃત્તિ Benevolence	૭૪	૭૪	૭૪	૭૫	૭૫
	સહાનુભૂતિ sympathy ઉદારતા liberality પરમાર્થ				
૨૩ કળાકૌશલ્ય Constructiveness	૭૬	૭૬	૭૬	૭૬	૭૬
	હોશિયારીdexterity શોધકવૃતિ Ingenuity યોજના				
૨૪ સૌંદર્ય પ્રેમ Ideality	૭૭	૭૭	૭૭	૭૮	૭૮
	અતિશયોક્તિ, ઉડાઉપણું, (૨) સંસ્કારિપણું				
૨૫ મહાશયત્વ Sublimity	૭૮	૭૯	૭૯	૭૯	૭૯
	ગાંભીર્ય sense of grandeur અદ્ભુતતા Terror				
૨૬ અનુકરણ શકિત Imitation	૮૦	૮૦	૮૦	૮૦	૮૧
	નકલ કરવી Mimiery ચાળાgestureમાનસિકઅનુકરણ				
૨૭ હાસ્યવૃત્તિ Mirthfulness	૮૨	૮૨	૮૨	૮૩	૮૩
	(૧) હાસ્ય રસ (૨) મશ્કરી કરવી				
૨૮ અવલોકન શક્તિ Individualiy	૮૪	૮૪	૮૪	૮૫	૮૫
	(૧) (દશ્ય) પદાર્થ સંબંધી Physical (૨) માનસિક				
૨૯ આકૃતિ Form	૮૫	૮૫	૮૫	૮૬	૮૬
૩૦ પ્રમાણુશકિત	૮૬	૮૬	૮૬	૮૬	૮૭
૩૧ ગુરૂત્વશકિત	૮૭	૮૭	૮૭	૮૭	૮૮
૩૨ રંગજ્ઞાન colour	૮૮	૮૮	૮૮	૮૮	૮૮

માનસ શક્તિઓ	૭ પ્રપુર્ણ Excess	૬ પુર્ણ Powerful	૪ સધારણ Common	૨ ન્યુન Small	ખી. નિ. C. R.
૩૩ વ્યવસ્થા	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯
Order	(૧) ગોઠવણી સફાઇ.(neatness)(૨)નિયમિત ચોકસાઈ				
૩૪ Number ગણિત	૯૦	૯૦	૯૦	૯૧	૯૧
શક્તિ	૧ અંકજ્ઞાન ૨ અડસટ્ટા estimate				
૩૫ સ્થળજ્ઞાન	૯૧	૯૧	૯૨	૯૨	૯૨
Eventuality	૧ મુસાફરી travel ૨ સ્થાન અને દેખાવોની યાદ શક્તિ				
૩૬ સ્મરણ શક્તિ	૯૩	૯૩	૯૩	૯૬	૯૩
Locatity	૧ બનાવોની યાદ શક્તિ ૨ સંકલિત યાદશક્તિ				
૩૭ કાળ Time	૯૪	૯૪	૯૪	૯૪	૯૪
	૧ તવારીખની યાદ (૨) તાલ Keeping measure				
૩૮ સંગિત શક્તિ	૯૫	૯૫	૯૫	૯૬	૯૬
Tune	૧ સ્વરસાન ૨ આલાપશક્તિ Medulation				
૩૯ વક્તૃત્વ શક્તિ	૯૭	૯૭	૯૭	૯૭	૯૭
Language	શબ્દ સ્મર્ણ શક્તિ ૨ વક્તૃત્વ શક્તિ				
૪૦ તર્કશક્તિ	૯૮	૯૮	૯૯	૯૯	૯૯
Causality	૧ યોજના (Planning) ૨ સમજશક્તિ reasoning				
૪૧ તુલના શક્તિ	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૧
Comparison	૧ પ્રથકરણ (demonstration) ૨ સમા લોચના				
૪૨ અન્તર્જ્ઞાન	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૨	૧૦૨	૧૦૨
Intuition	૧ અંતર્દષ્ટિ Intuition ૨ દીર્ઘ દષ્ટિ Foresight				
૪૩ સૌજન્ય Agree	૧૦૩	૧૦૩	૧૦૩	૧૦૩	૧૦૩
ableness.	૧ નમ્રતા કે વિવેક ૨ યૌવનત્વ (youthfulness)				

આગળ આપેલા કોઠાઓની સમજુતી.

શરીરની કુમાસ અને બીજી શારિરીક સ્થિતિઓ તથા માનસ શક્તિઓનું બળ દર્શાવવા માટે ૧થી૭ સુધીનું પ્રમાણ લેવામાં આવ્યું છે. ૧=ઘણુંજ થોડું, ૨=ન્યુન, ૩=ઠીક, ૪=સાધારણ (medium). ૫=યોગ્ય, ૬=પૂર્ણ, ૭=પ્રપૂર્ણ Excess એ શિવાય મસ્તક

તપાસવામાં નીચેની સંજ્ઞાઓ સાધારણ રીતે પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં વપરાય છે. કોઠામાં આગળ કે પાછળ +(વત્તા) ની સંજ્ઞા મૂકવામાં આવી હોય તો જાણવું કે જે ગુણનો આંક બતાવ્યો છે તે કરતાં કંઈક ગુણ વધારે છે અને—(બાદ) નું ચિન્હ હોય તો તે ગુણ તેથી કંઈક ઓછો છે.

૧ ઘણુંજ ન્યુન—જ્યારે એક માનસ શક્તિ એટલી બધી ઓછી હોય કે તેની સત્તા અથવા પ્રભાવ ચારિત્ર્યમાં ભાગ્યેજ જણાય અને જો કે બીજી શક્તિઓની જોડે તે હોવા છતાં કોઈ પણ મહત્વના કાર્યમાં તેની અસર માલૂમ પડતી નથી ત્યારે આ શક્તિને જાગૃત કરવા લાંબી કેળવણી અને નિયમનની જરૂર પડે છે, અને કોઈ મહત્વનો ઉદ્દેશ હોય તોજ આ શક્તિ બરાબર રીતે ઉશ્કેરાય છે. **૨ ન્યુન**—અમુક શક્તિ જ્યારે સાધારણ કરતાં ઓછી હોય અને કોઇ કાર્યમાં આગળ પડતો ભાગ લેવા લાયક ન હોય ત્યારે આ સંજ્ઞા વાપરવામાં આવે છે. આ શક્તિ બીજી શક્તિઓને કામ પડતાં મદદ કરી શકે છે અને જરૂર પડતાં બીજી શક્તિઓને મદદ માટે ઉશ્કેરે છે. ૩ **ઠીક**—તે અરધા કરતાં ઓછી શક્તિ બતાવે છે આ સંજ્ઞાવાળી શક્તિ બહારના સંજોગો અનુસાર વર્તન કરવા ઉશ્કેરાશે ખરી પણ પોતાના જોખમે કાંઇ પણ કાર્ય માથે લેશે નહિ.

૪ સાધારણ—આ ચંચળ પણ પૂરા જુસ્સાવાળી નહિ એવી શક્તિ સુચવે છે. માનસચારિત્રમાં પોતાનો કાંઇક અવાજ એ રજુ કરી શકે પણ કેળવીને ખીલવ્યા શિવાય તે મહત્વની અને ઉપયોગી અસર કરી શકે નહિ. **૫ યોગ્ય (સુક્ત)** જુસ્સાદાર પ્રમાણ સુચવે

છે. માનસ ચારિત્રમાં સારી રીતે અસર કરી શકે છે પણ પ્રભાવ કે સત્તા બજાવી શકતી નથી. આ સંજ્ઞાવાળી શક્તિ સમજાવી પટાવીને પોતાનું કાર્ય કરી શકે છે પણ તેનાથી ઇચ્છાશક્તિ ઉપર હુકમ બજાવી કાર્ય કરી શકાતું નથી. આવી રીતે જો વધારે શક્તિઓ આ અંશમાં હોય તો ચારિત્ર તેટલે અંશે સમતોલ ગણાય. આ સંજ્ઞા વધારે પડતું તેમજ ન્યુનતા બતાવતી નથી પણ ઉપયોગી જોઇએ તેટલું અને યોગ્ય ચારિત્ર માટે જરૂરનું પ્રમાણ બતાવે છે.

૬ પૂર્ણ—જોરદાર શક્તિ બતાવે છે. આની માનવચારિત્રમાં ખાસ છાપ પડે છે અને પોતે બીજી શક્તિઓને દોરવે છે. પૂર્ણ અવયવો ભેગા કરતાં ચારિત્રનું મહત્વનું બંધારણ ગણી શકાય. તે વ્યક્તિના કાર્યોમાં આજ શક્તિઓ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

૭ પ્રપૂર્ણ—ઘણુંજ ન્યુનથી વિરૂદ્ધ આ અંશ છે. ઘણુંજ ન્યુન અને પ્રપૂર્ણ આ બન્ને અકુદરતી અંશો છે. જેમ ઘણુંજ ન્યુન હોય તેને ઘણી મહેનત લેઈ કેળવી ખીલવવાની જરૂર છે તેમ પ્રપૂર્ણ શક્તિને ખાસ મહેનત લેઈ નિયમમાં આણવાની જરૂર છે કારણકે તેના ઉપર ભરોસો રાખી શકાય નહિ આ અંશ બીજી નાની શક્તિઓને દબાવી બધા ઉપર કાબુ રાખી શકે છે અને ચારિત્રમાં તરતજ બહાર પડતો દેખાઇ આવે છે. આ અંશવાળી શક્તિ સહેલાઇથી ઉશ્કેરાઇ જાય છે તથા તેની ગતિ ઘણી મજબૂત હોય છે પણ તે રોગિષ્ટ બનવાનો તેમજ તેનો દુરૂપયોગ થવાનો સંભવ ઘણો રહે છે.

૮ કામવૃત્તિ પ્રપૂર્ણ.

જુઓ પૃષ્ઠ ૪૩

૮ કામવૃત્તિની ખામી

૯ દામ્પત્ય ધર્મ તથા ૧૦ વાત્સલ્ય ધર્મ પ્રપૂર્ણ જુઓ પૃષ્ઠ ૪૬ અને ૪૭

નં. ૯ને ૧૦ની ન્યુનતા.

લગ્ન માટેની યોગ્યતા અને અનુકુળ પસંદગી.

જ્યારે એક વ્યક્તિ સંપૂર્ણ સમતોલ પ્રકૃતિની હોય અને સઘળી માનસશક્તિઓ તથા સ્વભાવો યોગ્ય પ્રમાણમાં ખીલેલાં હોય તો તે પોતાના યુગલ માટે પોતાના જેવાજ બંધારણવાળી વ્યક્તિ પસંદ કરી શકે. પણ આવું બંધારણ ક્વચેજ મળી આવતું હોવાથી દરેક

વ્યક્તિએ પોતાના ખુટતા ગુણો બરાબર પૂરા પાડી શકે એવી વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કરવું જોઇએ, જેથી હદ બહાર ખીલેલી શક્તિઓને બીજી વ્યક્તિની ન્યુન ખીલેલી શક્તિઓ નિયમમાં આણી શકે. જે વ્યક્તિને માટે આ કોષ્ટક તૈયાર કરવામાં આવે તેણે જન્મભર માટે એવી જોડી પસંદ કરવી કે જે આ કોષ્ટકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઘણે અંશે હોય.

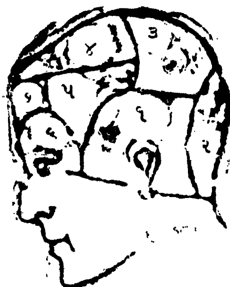
જીવન પ્રકૃતિ.	વધારે	યોગ્ય	સાધારણ
પ્રવર્તક પ્રકૃતિ.	,,	,,	,,
માનસ પ્રકૃતિ.	,,	,,	,,
શરીરનો સાધારણ બાંધો.	ઉંચો અને મોટાં હાડકનો	સાધારણ	ઠીંગણો અને ભરાવદાર
મસ્તકનું કદ	મોટું	સાધારણ	નાનું
વજન	ભારે	સાધારણ	હલકું
રંગ	શામળો	થડે વર્ણો	ગોરો
ગૃહ સાંસારિક વૃત્તિઓ	પૂર્ણ	સાધારણ	ન્યુન પ્રમાણ
ઉત્સાહ	પૂર્ણ	યોગ્ય	નરમ
આત્મ શ્રદ્ધા	પૂર્ણ	યોગ્ય	નરમ
ડહાપણ	પૂર્ણ	યોગ્ય	ઓછુ
ઉત્કર્ષાભિલાષા	પૂર્ણ	યોગ્ય	નરમ
કરકસર	પૂર્ણ	યોગ્ય	થોડી
શોધક બુદ્ધિ	પૂર્ણ	સાધારણ	નરમ
કાર્યકારણ શક્તિઓ	પૂર્ણ	સાધારણ	નરમ
વ્યવહાર કુશળતા	પૂર્ણ	યોગ્ય	થોડી
યોજક બુદ્ધિ	પૂર્ણ	યોગ્ય	થોડી
વાર્તાલાપ શક્તિ	પૂર્ણ	યોગ્ય	થોડી
નીતિ અને ધાર્મિક શક્તિઓ	અપૂર્ણ	યોગ્ય	સાધારણ

ધંધો કે નિર્વાહના સાધનની પસંદગી.

વ્યાપારી ધંધાઓ.	
સાક્ષરી ધંધાઓ.	
કળા પ્રદર્શક ,,	
કારીગરના ,,	
વિજ્ઞાનના ,,	
પરચુરણ ,,	
મિત્રતા કોની કરવી.	
કસરત અને ખોરાક.	
વિશેષ હકીકત.	

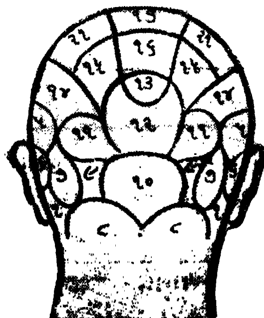
ધંધાઓ અને નિર્વાહના સાધનોની લાંબી યાદી માટે જુઓ 'મસ્તક શાસ્ત્ર' ના પૃષ્ઠ ૧૦૫–૧૦૬ તથા તેને પસંદ કરવાની સમજુતી માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૧૦૭ તથા ૧૦૮.

મસ્તકશાસ્ત્રમાં માનસિક શક્તિઓના વર્ગો.

પૃષ્ટ ૫ થી ૮ માં બતાવેલ આ ત્રેતાલીસ શક્તિઓના નીચે મુજબ સાત વર્ગ પાડવામાં આવેલા છે.

(૧) આત્મરક્ષક શક્તિઓ— આ શક્તિઓ કાનની આસપાસ રહેલી છે. આમાં ૧ થી ૭ શક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. આ શક્તિઓ મનુષ્યના શરીરની જરૂરીઆતો પુરી પાડવાનું કાર્ય કરે છે એ જો વધુ પ્રમાણમાં ખીલેલી હોય તો કાનની આસપાસનો ભાગ ભરાવદાર થાય છે

(૨) ગૃહ સાંસારિક વૃત્તિઓ—

જેમાં ૮ થી ૧૩ સુધીની શક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. આ મૂળાધાર રૂપ છે. આ જો વધુ પ્રમાણમાં ખીલેલી હોય તો મગજનો પાછલો અને નીચેનો ભાગ જે કાનની પછવાડે આવેલો છે તે વધે છે. આ વૃત્તિઓ વડે ઘર કુટુંબ, જ્ઞાતિ અને પ્રજાકિય મંડળો બને છે.

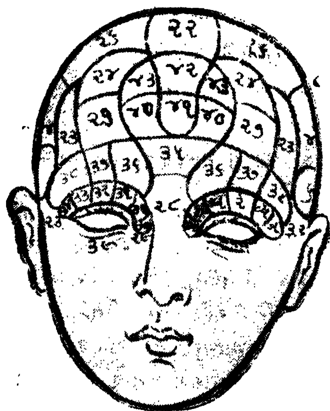
(૩) ઉત્કર્ષકશક્તિઓ—આમાં ૧૪ થી ૧૮ સુધીની શક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. તેઓ મગજની પાછલી બાજુના ઉપલા ભાગમાં આવેલી છે. તે ભાગ આ શક્તિઓના વધારાથી ઉંચો અને ભરાવદાર બને છે. આ ઉત્કર્ષક શક્તિઓનું સ્થાન સાંસારિક ધાર્મિક અને પ્રાવિણ્ય પ્રદાયક શક્તિઓની વચમાં રહેલું હોવાથી તેઓ મનુષ્યને ઉન્નત અને ડહાપણવાળો તથા દઢ બનાવે છે.

(૪) નૈતિક અને ધાર્મિક વૃત્તિઓ—આમાં ૧૮ થી ૨૨ સુધીની શક્તિઓ સમાયલી છે. આ શક્તિઓ માથાની ઉપર આગલા ભાગમાં આવેલી છે જો આ વૃતિઓ બરાબર ખીલેલી હોય તો તે ભાગ ઉંચો અને પહોળો થાય છે. આથી માણસ દયાવાન ધાર્મિક ભક્તિભાવવાળો અને ન્યાયી બને છે.

(૫) પ્રાવિણ્યપ્રદાયક શક્તિઓ—આમાં ૨૩ થી ૨૭ સુધીની શક્તિઓ રહેલી છે.. આ શક્તિઓનું સ્થાન મગજમાં સાંસારિક વૃત્તિઓ, પશુ વૃત્તિઓ, નૈતિક અને બુદ્ધિ શક્તિઓ તથા ઉત્કર્ષક શક્તિઓની મધ્યમાં મુકવામાં આવ્યું છે. આ શક્તિઓ બીજી દરેક શક્તિઓને સંસ્કારી અને કોમળ બનાવે છે. આથી મનુષ્યમાં કળાકૌશલ્ય, સંગીત, સૃષ્ટિસૌન્દર્ય તરફનો શોખ તથા રસિકતા આવે છે. સાહિત્ય કાવ્યો હાસ્યરસ યુક્ત નાટકોનો શોખ એ આ શક્તિઓનું કાય છે.

(૬) અવલોકન અને ધારણાત્મક શક્તિઓ—આમાં ૨૮ થી ૩૯ સુધીની શક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. આ શક્તિઓ કપાળમાં આંખની આજુબાજુ આવેલી છે તેથી માણસમાં ચોક-

આથી નિરીક્ષણ કરવાની શક્તિ તથા ચિત્રકળાનો શોખ અને વ્યવહાર કુશળતા યાદશક્તિ અને વક્તૃત્વશક્તિ આવે છે.

(૭) બુદ્ધિ અથવા મનનાદિ શક્તિઓ—આમાં ૪૦ થી ૪૩ સુધીની શક્તિઓ રહેલી છે. આ શક્તિઓ કપાળના ઉપલા ભાગમાં રહેલી છે. આથી મનુષ્ય ઘણો વિચારશીલ તર્ક કરનાર અને બુદ્ધિશાલી બને છે.

આ સંબંધી વિશેષ માહીતિ મેળવવા માટે **મસ્તકશાસ્ત્ર** (કીંમત દશ આના) વાંચવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. તેમાં દરેક માનસિક શક્તિઓનું વિગતવાર વર્ણન તથા તેનું ચોક્કસ સ્થાન બતાવેલું છે. તેમજ તે દરેકને કેવી રીતે ખીલવી શકાય તથા તેને કાબુમાં રાખી શકાય તે વિસ્તારથી બતાવેલું છે.

વીસમી સદીની અવનવી અને હેરતભરી શોધ.

મુખલક્ષણુશાસ્ત્ર (PHYSIOGNOMY)

અથવા

ચહેરા ઉપરથી મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય.

ગુણ દોષ, સ્વભાવ, વગેરે જાણવાની વિદ્યા.

ઉંચા ગ્લેઝડ કાગળ ૩૦૦ ઉપરાંત પાન અનેક એન્ગ્રેવીગ અને ફોટોગ્રાફો સાથે કીંમત ફક્ત રૂા. ૨–૦–૦

યુરોપ અમેરિકામાં આ વિદ્યાનો બહોળો ફેલાવો થયલો છે અને તેથી વ્યવહારની અડચણો તરત સમજી શકાય છે. ચહેરાના દરેક ભાગ–આંખ, નાક, કપાળ, દાઢી વગેરેના સેંકડો ચિત્રોથી આ વિષય તમે એક રમત માફક સમજી શકશો.

આ પુસ્તકમાં આવેલા વિષયોની ટુંકી યાદી તથા ફોટોગ્રાફોનું લીસ્ટ નીચે મુજબ છે

આ પુસ્તકમાં આવેલા ફોટોઝીન્કો ચિત્રોની ટીપ.

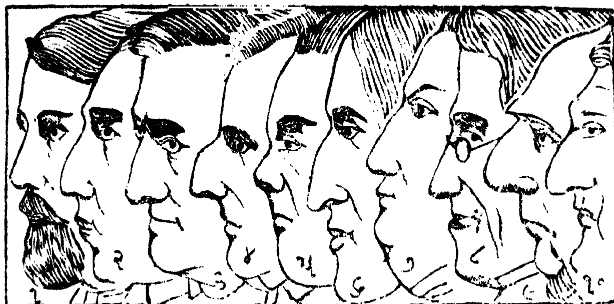

૧૬ સ્વ. ગોવર્ધનરામ માધવરામ
૧૭ મીસીસ જરબાનુ કોઠાવાલા
૧૮ રા. રા. ખરશેદજી બમનજી ફરામરોજ (' બીરબલ ')
૩૩ પ્રો. મસાણી. વિદ્યાધિકારી સાહેબ વડોદરા
૩૪ સંગીત શાસ્ત્રી મૌલાબક્ષ
૩૫ સ્વ. જમનાબ્હેન સકકઇ

૨ આ પુસ્તકના અભ્યાસથી કોઇ પણ અજાણ્યા માણસને ઉઘાડા પુસ્તક માફક વાંચી શકીએ.'

નીચેનાં ચિત્રો જે મોટા લડવઇઓ તથા તત્વજ્ઞાની, અને

કંઇક મોટા કામ કરી ગયલા પુરૂષોની આકૃતિઓ છે. એમના ચહેરામાં કપાળના આકાર વગેરેમાં જેમ જુદા જુદા તફાવત છે તેમ તેમના કર્તવ્યો, વિચારો અને આચારોમાં પણ મોટા ફેર હતો તે સઘળું આ પુસ્તક બતાવે છે.

આ પુસ્તક માટે વિદ્વાનો અને વર્તમાન પત્રો તરફથી મળેલા અભિપ્રાયોમાંથી કેટલાક અત્રે રજુ કરવામાં આવે છે.

મુખલક્ષણશાસ્ત્ર—લેખક નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડયા નાંદોદ. કીં. રૂ. ૨-૦-૦ આમાં ચહેરા ઉપરથી મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય જાણવાની વિદ્યાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પુસ્તક સચિત્ર છે પુસ્તક લખનારે આ વિષયનો લાંબો અને સૂક્ષ્મ અભ્યાસ કરેલો જણાય છે. કેમકે અંદર જે સામાન્ય સિદ્ધાંતોની સમજણ પાડવામાં આવી છે તેને ખાસ ચિત્રોથી શણુગારી આપણા મગજમાં ઉતારવાની તસ્દી લેવામાં આવી છે, એટલુંજ નહીં પણ સાથે સાથે ગુજરાતના જાહેર સ્ત્રી પુરૂષોનાં ફોટા આપી તે સિદ્ધાંતો કેવી રીતે વાસ્તવીક છે તે સાથેજ બતાવ્યું છે. ચહેરાનો દરેક ભાગ બારીકીથી તપાસી લેખકે તે વિષે જે જે અનુમાનો સાબીત થયેલા ખેંચી કાઢયાં છે તે તમામ અત્રે રજુ કર્યાં છે, ને તેમને જાણીતી વ્યક્તિઓના દાખલાથી પુરવાર કીધા છે. અમને તો આ પુસ્તક ખરેખર હેરત પમાડનારૂ અને તેટલે દરજ્જે નવીનતાવાળું જણાયું છે. **साहित्य.**

AHMEDABAD *24-2-17*

I have hurriedly glanced over the book for the present having little liesure at disposal being engaged on a special duty. However from what few subjects I have glanced over I could see that it is a valuable compilation which undoubtedly does require a vast reading of literature on the subject. I like the book specially from a **Police point of view**, and shall take earliest opportunity to read it, nay to study it.

(Sd.) **D. KOTHAWALA**

સચિત્ર મુખલક્ષણુશાસ્ત્ર-અથવા ચહેરા ઉપરથી મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય જાણવાની વિદ્યા. લેખક તથા પ્રકાશક-રા. રા. નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડયા, નડિઆદ.

મુખમુદ્રા એ માણસની અંદરના ગુણો જોવાની આરસી છે એમ એક સુપ્રસિદ્ધ લેખકે કહ્યું છે અને તે તદ્દન ખરૂં છે. મુખલક્ષણુ શાસ્ત્ર જેવા શાસ્ત્રના સુવ્યવસ્થિત નિયમ વગર પણુ એક બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યને સામા માણસનો ચહેરો જોઈ તેના ગુણો વિષે કાંઈક ખ્યાલ આવે છે. યુરોપ અમેરિકામાં ચ્હેરો જોઈ મનુષ્યનું ચારિત્ર આંકવાની વિદ્યા એટલી આગળ વધી છે કે તે એક શાસ્ત્ર સમાન થઈ પડી છે અને તેના નિર્ણુયો સામાન્ય રીતે ખરા પડે છે, આ ખંડોમાં આ વિષયને લગતા પ્રગટ થયેલ સાહિત્યના સારા અભ્યાસ પછી રા. રા. નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યાએ ઘણા પરિશ્રમ સાથે, અનેક ચિત્રો સહિત આ પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે એ માટે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. હાલના મોંઘવારીના સમયમાં તેઓએ પુસ્તક આકર્ષક કરવા માટે વાપરેલા સારા કાગળ, અનેક ચિત્રો અને સુંદર બાઇડિંગ જોતાં તેની કીંમત રૂપિયા બે વાજબી છે. આશા છે કે ગુર્જર જનસમાજ આ પુસ્તકનો ઉત્સાહપૂર્વક સત્કાર કરશે. **ગુજરાતી પંચ.**

મુખલક્ષણશાસ્ત્ર-..........લેખકે ઘણી મહેનત કરીને તેને બને તેમ ઉપયોગી કરવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે. પ્રયત્ન પ્રશસ્ય છે. અને પુસ્તક સારૂં થયેલું છે. લેખક પાસેથી તે મળી શકે છે.

પ્રાતઃકાલ.

મુખલક્ષણશાસ્ત્ર-(સચિત્ર) આવું એક પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, પણ તેની સંકલના તથા પુસ્તકની સંકલના જુદીજ છે. માણસોના મુખની છબીનું અવલોકન કરી માણસની સર્વ પ્રકારની શક્તિ સબંધી કેમ અનુમાન કરી શકાય છે તે આ પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે લેખકે પોતાના શાસ્ત્રના વિચારોના પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાંત તરીકે ગુજરાતના આગેવાન વિદ્વાનો તથા શ્રીમંત શેઠીઆઓની છબીઓ પુસ્તકમાં રજુ કરી છે પુસ્તક તૈયાર કરવામાં મી. પંડયાએ જે શ્રમ લીધો છે તેનો બદલો ગુજરાતનો વાંચક વર્ગ જરૂર આપી શકે. વળી આ પુસ્તક ગુજરાતી સાહિત્યમાં પહેલું કહિએ તો ચાલી શકે તેમ છે. આવા કામ માટે લીધેલા શ્રમ બદલ મી. પંડયાને હમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. **केळवणी.**

વડોદરા તા. ૮ અકટોબર ૧૯૧૭

તમારો પ્રયાસ બહુ ઉત્તેજનને પાત્ર છે એ તો નિર્વિવાદજ છે. વળી આપણે ત્યાંનાં મુખલક્ષણો કેવી રીતે તપાસી શકાય તથા ચહેરાના અને મગજના ઘાટ ઉપરથી માણસની પરીક્ષા કેવી રીતે કરી શકાય એ વિષયનો સ્વતંત્ર અભ્યાસ કરવાના સાધન તરીકે તમે તમારા પુસ્તકમાં જે સામગ્રી તૈયાર કરી છે તે ઘણી ઉપયોગી થવાનો સંભવ છે..........આપણી ભાષામાં તમારા જેવું બીજું પુસ્તક નથી એટલે જલ્દી આ પુસ્તકથી સારી ખ્યાતી મળશે એમ હું માનું છું. શ્રીમંત ગૃહસ્થોએ તમને તમારા કાર્યમાં ઉત્તેજન આપવું ઘટે છે.

લી. **નન્દનાથ કેદારનાથ દીક્ષિત.**

પ્રીન્સીપાલ સેકેન્ડરી કોલેજ-**વડોદરા.**

મસ્તકશાસ્ત્રીનું ભાષણ.

વડોદરાથી એક ખબરપત્રી જણાવે છે કે નાદોદવાળા જાણીતા મસ્તકશાસ્ત્રી રા. રા. નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડયા એમનું **'મુખ લક્ષણશાસ્ત્ર'** (Physiognomy) વીશે ગયા મંગળવારની રાત્રે રાજમહેલમાં શ્રીમંત મહારાજા સાહેબ રૂબરૂ સપ્રયોગ વ્યાખ્યાન થયું હતું, તે વેળા સર પ્રભાશંકર પટણી, ના. દીવાન સાહેબ, શ્રી સંપતરાવ ગાયકવાડ વગેરે ખાસ મંડળી પણ હાજર હતી.

સાંજવર્તમાન તા ૮-૯-૧૭.

No. H/49. Khangi office,

BARODA 11th September 1917.

Dear Sir,

In appreciation of your discourse in Physiognomy on the 4th Inst, His Highness the Maharaja Saheb has been pleased to give you a small sum of Rs. seventy five as a present.

Yours truly,

(sd) Khangi Karbhari

to H. H. the Maharaja Gaekwar.

મીસીસ જરબાનુ ડોકાવાલા.

સીસીલ વોર પછીનો ફોટો. યુવા [illegible]નો ફોટો

ખુની અને ચોર.

દયાનંદ સ

વકતૃત્વશક્તિવાળું એક બાળક.

લોર્ડ

રણજીતરામ વાવાભાઈ. લોઈડ જ્યોર્જ વડો પ્રધાન.